

Cihelna z 19.–20. století v ulici Trýbova v Brně

Petr Holub, David Merta, Antonín Zůbek

Zkoumaná lokalita se nachází v poměrně hlubokém terénním zářezu mezi ulicemi Trýbova a Tomešova. Zářez tvoří do západního svahu zahroubený vytěžený hliník bývalé cihelny při ulici Úvoz. Geologicky leží v prostoru metabazitové zóny brněnského masivu, jejíž horniny byly zachyceny na dokumentovaných řezech. Na nich jsou uloženy štěrky a písky fluviálního původu. Celá fluviální akumulace se nachází cca 30 m nad současným korytem řeky Svratky. Složení materiálu této akumulace je reprezentováno především horninami svratecké proveniencce (Lisá 2004). Na říční terasu naléhaly pravděpodobně souvrství spraší a fosilních půd, které byly odtěženy cihelnou jako materiál pro výrobu stavební keramiky. Přítomnost říčních teras byla také vhodná pro těžbu písku přidávaného do cihlářského těsta.

Ulice Úvoz dostala své jméno podle polohy mezi Špilberkem a Žlutým kopcem již roku 1867 (Hohlweggasse) a své jméno si s nepatrnou přetřzkou mezi roky 1902–1918, kdy se jmenovala Erzherzog–Rainer–Gasse (Arcivévodovy Rainera), podržela dodnes. Kdy cihelna v ulici Úvoz vznikla v současné době nevíme, je však již zachycena na von Scheibenhofově mapě Brna z roku 1815 (Kuča 2000, 241 – zde jsou patrné budovy v ulici Úvoz a zářez do západního svahu, ještě bez nápisu označujícího je za cihelnu) a na plánu stabilního katastru z r. 1825 (Kuča 2000, 210). Roku 1857 zakoupil prosperující cihelnu na Úvoze Valentin Falkensteiner a zisky se spolu se zisky z koloniálního obchodu staly hlavním zdrojem jeho rozsáhlého jmění (Čihalíková 2004, 8). Cihelna je zachycena také na plánech III. vojenského mapování z let 1876–1878 a na tzv. topografických sekcích 1:25000 z roku 1955 (Kuča 2000, 275).

Dokumentována byla část vlastní cihlářské pece se třemi otvory o šířce cca 0,75 m, vzdálenými od sebe 3,1 m ústíci do odtahového kanálu (s.j. 912 představuje klenbu kouřového kanálu). Vlastní pec je částečně rekonstruovatelná z řezů a byla snad obdélného půdorysu o rozměrech více než 20x17 m. Sestávala ze dvou paralelních komor (rozdělených pravděpodobně na více vypalovacích komor), mezi nimiž byl umístěn kouřový sběrač, utěsněný štěrkopískovou izolací. Štěrkopískovou izolací, zesílenou při obvodových zdech, bylo také podsypáno cihelné dno pece. Rozměry jednotlivých vypalovacích komor lze rekonstruovat na cca 4–4,5x3,5 m. Z torzovitosti nálezové situace nelze v současné době konstrukci pece blíže určit, mnohé by jistě osvětlil archivní průzkum. Jednalo se pravděpodobně o některou z konstrukčních variant kruhovky s nepřetržitým provozem. Podle B. Helana se délka peciště (dráha kterou projde oheň při vypálení jednoho kruhu) kruhové pece pro větší výrobu pohybuje běžně v rozmezí 60–110 m (Helan 1933, 92), rekonstruovaná velikost vlastní pece by se tedy mohla pohybovat kolem 40–50x17 m a obsahovala by přes 20 vypalovacích komor. Z cihlářské pece se dochovala pouze spodní část do maximální výšky 1 m. Hlavní technologické části konstrukce jsou však u tohoto typu pecí umístěny vedle a nad vypalovacími komorami, nemohly být proto zachyceny.

Z cihlářských výrobků byly dokumentovány cihly s kolkem FuE a s číslem 2 v obdélném rámečku o rozměrech 30x14,5–15x6,5–7 cm.

Literatura

- ČIHALÍKOVÁ, J. 2004: Panská 6, archivní rešerše – rukopis.
- HELAN, B. 1933: Hospodárné pálení v cihelnách a vápenicích, nakl. Staviva Brno.
- KUČA, K. 2000: Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic, Praha – Brno.
- LISÁ, L. 2004: Posudek na lokalitu Brno–Úvoz, geologická rešerše lokality, rukopis.
- LOEFF, P. 1870: Entwürfe zum Bau von Kalk–, Cement–, Gips–, Ziegel–brennereien, nakl. W. Peiser, Berlin.
- SAMEK, B. – HRUBÝ, K. O. 1982: Brno, Proměny Města, nakl. Blok, Brno.

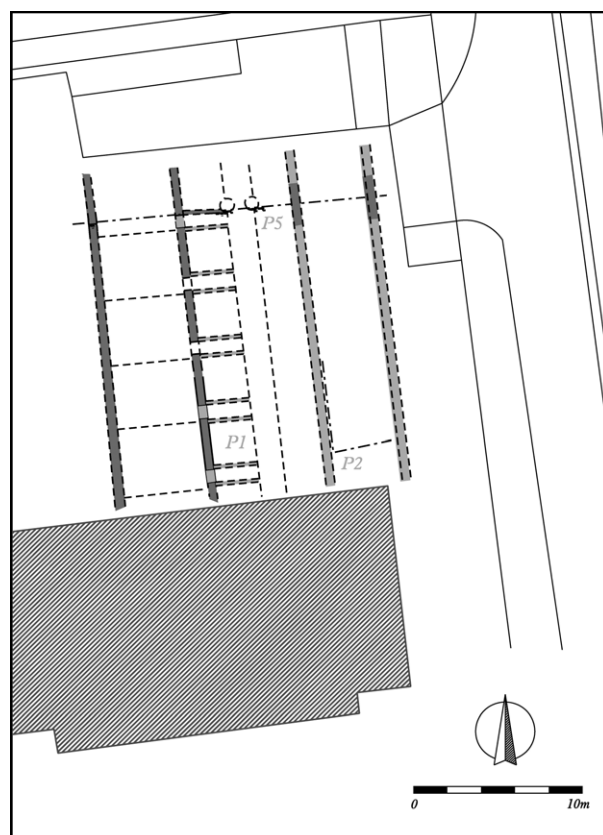
Obr. 1 Cihelna na Úvoze r. 1910 (převzato ze Samek–Hrubý 1982, obr. 147)

Obr. 2 Řez P1 se zachycenou stěnou západní řady komor v níž je patrný jeden z odtahových otvorů ústících do odtahového kanálu

Obr 3 Řez východní stěnou západní řady komor s patrnou podlahou pece a štěrkopískovou izolací

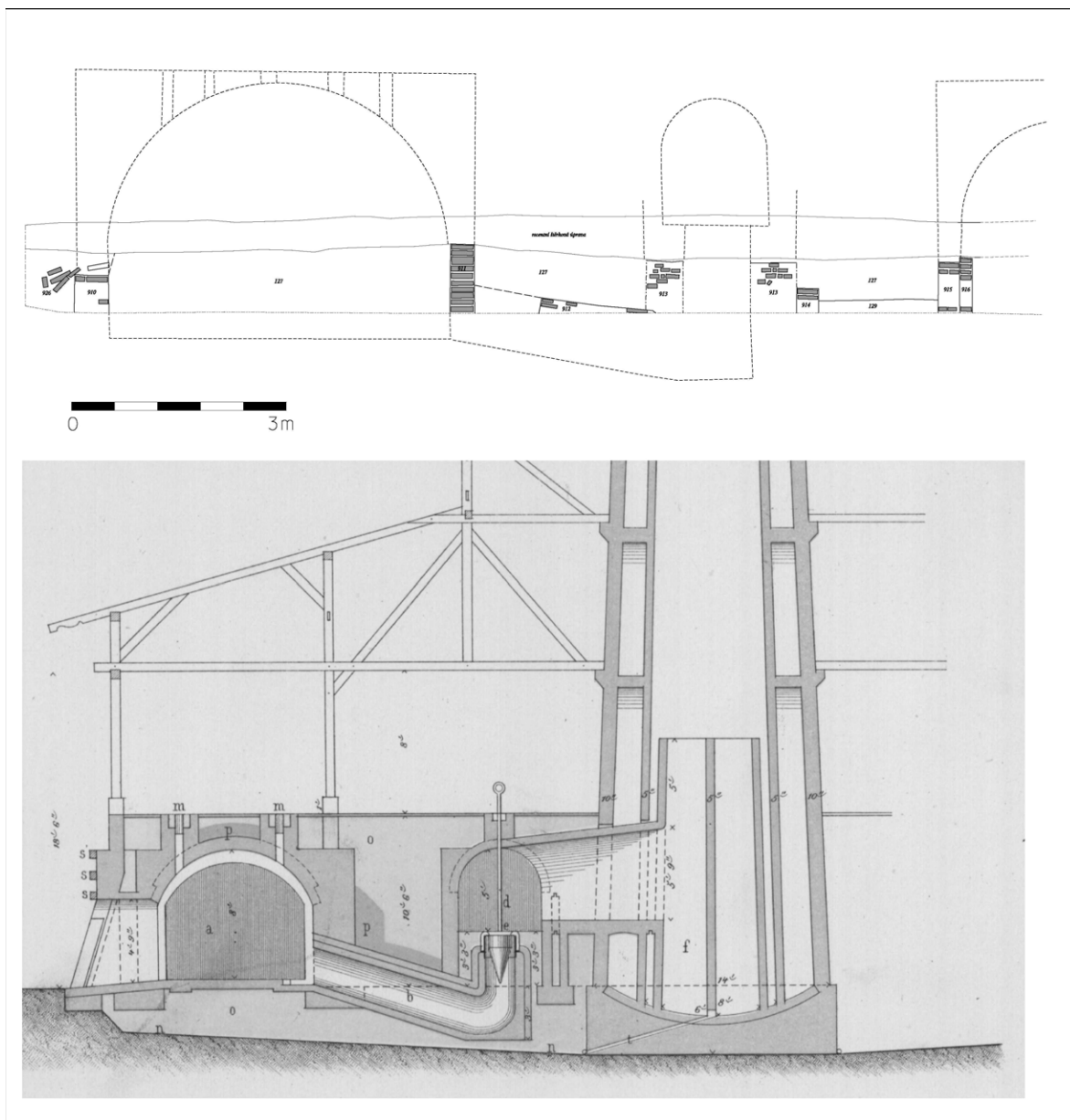
Obr. 4 Částečně rekonstruovaný půdorys pece a zachycení řezů

Obr. 5 Řez P5 se zachycenou stěnou komory pece a odtahovým kanálem

Obr. 6 Cihly z konstrukce pece

Obr. 7 Nahře částečně rekonstruovaný řez západní částí pece s vypalovací komorou, odtahovým kanálem a předpokládaným kouřovým sběračem. Dole řez kruhovou pecí podle Loeffa 1870